

érdekű anyag gyűjtése céljából. A bőséges forrást csak kisebb részében vizsgálhatták át, mégis figyelemreméltó eredményről számolhatott be, mely nyomtatás előtti nyelvemlékeink számát örvedtesen gyarapítja. Futólagosan felsorolva, a következő nyelvemlékek kerültek a levéltári kirándulás folytán napvilágra:

a nagyváradi püspökségnek egy tizedlajstroma a XIII. század végéről, mely eddig sem volt ugyan egészen ismeretlen, de gazdag anyaga — több száz helynév, s az illető helyek birtokosainak neve — csak most válik hozzáférhetővé a nyelvtudományak;

XIII. századvegi magyar bejegyzések bizonyos latin kódexekben;

egy 1374-i kódex magyar glosszái; egy szótárszerű nyelvemlék az 1418—1422 közötti évekből; egy magyarul tanuló idegennek a jegyzetei ezek, ki maga számára összeírja a gyakorlati életben legszükségesebb magyar szavakat és kérdéseket; feltűnő nagy helyet foglalnak le a *gyakorlati célú* szójegyzékben az obszcén szavak és káromkodások — ami igen sajnálatos világot vet ugyan bizonyos magyar specialitások nagy multjára, de a nyelvtörténet számára mégis kiváló csemege, mert az adatoknak ebben a fogalomkörben párájt ritkító bőségével szolgál;

bizonyos „Esztergomi glosszák“ 1463-ból;

végül — néhány apróságot melőzve — Várday Aladár levele Várday Miklós bodrogi főispánhoz a XV. század végéről, mely eddig a legrégebb magyar nissilis levélnek számít.

*

Örömmel adunk hírt ez újabb leletekről. Multunk ismerete gyarapszik általuk.

Úgy tudjuk, Bornemisza Elektrája teljes szövegében meg fog jelenni az Irodalomtörténeti Közlemények legközelebbi számában, az utóbb említett nyelvemlékeket pedig vagy a Magyar Nyelvben, vagy a Nyelvtudományi Közleményekben teszi közzé Jakubovich Emil.

Kezdünk reményleni, kezdünk még többet: nagyon sokat várni. S vajjon bele kell-e törődnünk abba, hogy a híres Halotti Beszéd mindörökre a „ne tovább!“ tilalmát jelentés nyelvregiségeink bűvárai számára? Higy-

gyük, hogy e „tiszteletes régiség“ is átadja még „legrégebb“ jelzőjét egy szerencsésen fölfedezendő, még régebbi szövegnek!
M. N.

Színházi szemle. A Nemzeti Színháznak a meginduló évadban első újdonsága, Gogolynak *Vőlegénye*, sajnosan mebukott. Annál nagyobb sikereket ér el a színház Shakespeare darabjainak felújításával. Ez előadásoknak ötletes rendezéséről és a Shakespeare-i színpadot megközelítő színpad-beállításáról a *Napkelet* hasábjain már többször esett szó. Itt csak a közönség amaz óhajításának adunk kifejezést, hogy a Nemzeti Színháznak báresak sikerülne hasonló művészettel és hasonló hatással műsorába illesztenie az eddig elhanyagolt görög, francia és német klasszikusokat is. Lehetetlen, hogy a Shakespeare iránt fogékony magyar közönséget a világirodalom más stíli és más szellemű alkotásai is meg ne ragadják.

* * *

A Víg-színház évadmegindulása azzal az örvedetes jelenséggel kezdődik, hogy a közönség jobban pártolja Csehovnak megrendítő *Ivanov*-ját, mint a könnyed, szellemes, de különösebb irodalmi érték nélkül szükkölködő gall vígjátékot, *Az első csemetést*. Csehov e műve genialitásában többi drámáival vetekszik, de azoknál több mozgást, akciót, színpadibb eleveniséget mutat. Középpontja egy vidéki földbirtokos, aki bár nem túlságosan jelentékeny ember, de differenciáltabb idegéletével, a dolgoknak mélyére ható tekintetével és érzékeny, kósza lelkével teljes ellentéte szürke és kicsinyes környezetének. Mindent másként lát, mint a többiek, s minden tettének rugóját önkínzó vizsgálódással keresi meg. Hiába figyelmezteti egyik barátja, hogy „a fal fehér, a csizma fekete, a világ olyan egyszerű, próbáld meg te is olyannak látni, mint a többiek“, — hiába! Ivanov Ivanov marad, s mert sem dacolni nem tud lelkébe írt végzetével, sem pedig a többiekhez simulni, — családi életének bonyodalma az öngyilkosságba kergeti. E főalak kéré Csehov a maga egész emberábrázoló biztosságával egy csomó életesen igaz jellemet, s egy csomó meghatóan erőteljes, vagy groteszkül nevetséges helyzetet rajzol.

A Vígszínház nagy ambícióval szolgálta a nagy író. Magát Ivanovot Lukács Pál játszotta. Az volt a benyomásunk, hogy nehéz szerepét tökéletesen megértette, de alakítása nem fakadt a szívéből. Inkább értelmi munkájának azért volt egy-két nagyon igaz megnyilatkozása. Finom és igen ivanov-i vonás volt, hogy amikor veszekszik az emberekkel, nem fordul velük szembe, hanem hátat fordít nekik. Közvetlenül öngyilkossága előtt, amikor a becsület-maniákus orvos az egész násznap előtt sértést vág a szemébe, — fejének szinte akaratlan oldalra lettyenésével Ivanovnak sorsba törődő megadását igen jól érzékeltette. Szeréminek és Hegedűsnek realista ábrázolási modora nagyon illett Csehov stílusához, és a kitűnő Hegedűst régen nem láttuk már ilyen kitűnőnek. Letört, öreg grófjának mozgása, beszédje életből ellesett igazságú volt. Ahogyan motyog, a szavakat kettőtözteti, ahogyan hol neveltség, hol megható, hol üresen zsörtölődő: mindig és mindenhol a szerző szándékait teremti elétté. Kivált első felvonásbeli monológja, amikor cigarettát sodorni leül a veranda lépcsőjére, volt groteszkül neveltség és meghatóan igaz. Varsányi Irén a beteg asszony szerepében szívig hatóan szelid és lágy volt, Gombaszögi Fridának, Ivanov második menyasszonya szerepében, éppen az áldozatos hangú részek nem sikerültek. E kitűnően mozgó színésznőnk mindig annak az egyetlen női típusnak csekély változatosságú megnyilatkozásait játssza. Amellett — nem győzzük ismételni — beszédhibája igen kellemetlenül hat. Gyöngyössy Erzsí, a színháznak nem régi tagja, nagyon tehetségesnek látszik, de mélyen zengő hangjával, szavalásra hajló szejtésével inkább emelkedettebb, stilizáltabb hangú szerepekhez illik, mint a realista ábrázolási modorhoz. A Góthpár a szokott módon ügyes volt, csak egy kissé túlzásba vitte a darabnak egyébként elég nagy helyet elfoglaló víg elemeit.

Az *Ivanov* kapcsán örömmel értesülünk a felől, hogy a Vígszínház idej esztendeje értékes, irodalmi becsű darabokkal lesz gazdag. Strindberget, Shawt és Ibsent nagy érdeklődéssel várja a közönség.

* * *

Csehov modorával homlokegyenest ellenkező stílű darabot mutatott be a Renaissance-Színház a belga Fernand Crommelynek *Csodaszarvasával*. Amannak naturalista ábrázolási módja helyett teljesen stilizált világba léptünk, ahol a szerző a valósgót mondanivalójának kedvéért válogatva, átszűrve és túlozva adja elénk. A darab középpontja egy féltékeny férj, vagy jobban mondva maga a férj *féltékenysége*. Mindazt, ami erre a szenvedélyre megfogánásától kezdve egészen örületbe kergető elhatalmasodásáig jellemző, az mind egy alakba van összesűrítve. Úgyhogy a darab hőse nem is igazi élő hús már, csak hűskivonat. Afféle klinikai praeparatum, amelybe az egyes betegség-okozó baktériumok ki vannak tenyésztve. A klasszicizmus is a maga művészig jogos típusalkotó módjával valahogyan hasonló elvek szerint ábrázolt, de mindig artisztikusabb megoldással és az életszerűségnek rózsáit azért mindig megőrizte alakjainak arculatán. Itt a hős azonban semmi más, mint bizonyos sajtáságokmuzeális gyűjteménye, amelyből éppen csak az élet hiányzik. A darabnak ezen az eredendő hidegségén azután egy-két szép, poétikusan lírai rész sem segít. S hogy az írónak főmondanivalói még határozottabban kifejezésre jussanak, hogy az ábrázolando szenvedélynek, a féltékenységnak, minden ismertető jegye a főalakban megnyilatkozhasék, a hőst — a kísérleti módszerhez hasonlóan — kerestett helyzetek közé kellett állítania, környezetét meghamisítania, s különösen a feleség alakját hazuggá ferdítenie. Ezenkívül néha igen kínos hatású a visszataszítóan erotikus jelenetek hajszolása. E hibák mellett azonban egy-két vonás annyira titkaiba marok az emberi léleknek, egy-két jelenete olyan döbbenetes erejű, vagy olyan mélységesen igaz, az egésznek stílusa olyan újszerű, hogy ha a közönség nem is, de minden irodalombarát a legnagyobb érdeklődéssel nézi végig. A realizmusnak romjain aligha e stílus szerint épül fel az új drámának épülete, de mint megkapó kísérlet, méltó volt a bemutatásra.

A rendezés erősen expresszionista díszletek között játszatta a darabot. Bár a mű nem egészen expresszio-

nista, mégsem volt helytelen ez a beállítás, mert a közönséggel mindjárt a függöny föllebbezésekor figyelmeztetően érezte, hogy nem reális világ az, amit mutatni fognak, nem kell a szavaknak és tetteknek valószerű jelentést tulajdonítani. A főalakot Törzs Jenő játszotta. Sajnosan látjuk benne egy nagy tehetségnek romjait. A közönség elkényeztetett kedvencének érezve magát, olyan modorosságokra vetemedik, amik már inkább visszaszatóak, mint érdekesek. Beszédje már sem pontot, sem vesszőt nem respektál, teljesen logikátlan száguldások után teljesen logikátlan szüneteket tart, szájnnyitása gyerekesen affektált, szemmeregetésében szinte önmagának epigonja, s szóejtésében különösen hátorzongató a hosszú *á*-nak hosszú *é*-vel való helyettesítése. Ez utóbbi sajátága a városligeti gyorsfényképész-segédre emlékeztet, akik badar módon ezzel akarják mutatni, hogy ők is az intelligenciához tartoznak. Azonkívül az *sz*-ek helyett állandóan *s*-et vagy *zs*-t ejt. Őt és Gombaszögi Fridát hallván nem tudunk megszabadulni attól, hogy közönségünk türelmét a külföldi színházjáró publikuméhoz ne hasonlítsuk. Minden más országban a színpadot a tiszta, nemzeties beszéd iskolájának tekintik, a mi színészeink azonban mindent mernek, s a mi közönségünk minden sarlatánságot lenyel. Hol vannak azok az idők, amikor Vörösmarty minden kíméletes udvariasságot félretéve, Komlóssynét olyan keményen megróttá „kácsahápgosáért”?

Még csak a darab magyar címéről egy-két szót! Karinthy Frigyes a *Cocu magnifique*-ot e szóval gondolta magyarul legjobban kifejezhetőnek: *Csodaszarvas*. Mi most kikapcsoljuk azt a kérdést, hogy vajon nem sérti-e a kegyeletet egyik szép nemzeti mondánk főmotívumát adni címül, egyszerűen csak annyit állapítunk meg, hogy ez a szó a magyar közönségben egészen más (mondai!) képzetstílust indít meg, mint amit a darab címe ki akar fejezni. Talán nem is említendő ezt esetet, ha tavaly hasonló fordítói baklövészel nem találkoztunk volna. A Vígshízház egyik francia bohózatának címét, *Les vignes du Seigneur* Heltai Jenő *Az Úr szőleje*vel fejezte ki. Holott *Az Úr szőleje* a magyar ko-

ponyában bibliai képzeteket kelt életre (az Úr szőlejében munkálkodni a. m. Istennek tetsző életet élni), a franciában pedig *être dans les vignes du Seigneur* annyit jelent, mint *becsülni*. Most már fordítóink vagy az idegen nyelvnek, vagy a magyarnak idiomáival nem voltak teljesen tisztában.

***

Több heti harsonás reklám után a Magyar Színház eljutott Molnár Ferenc *Vörös malmán*ak bemutatójához. A szenzációsnak hirdetett darab valóban beváltotta a hozzáfűzött reményeket: szenzációsan — megbukott. Persze lehetséges, hogy a közönségnek az a része, amelyet elsősorban a színpadi kiállítás pompája kap meg, pártolni fogja egy ideig, annyi azonban kétségtelen, hogy a bemutató után még Molnár Ferenc rajongói is szégyeltek magukat. Ez a darab a nagyhírű írónak minden fogyatkozását sürítve mutatja, erényeiből pedig úgyszólván semmit. A Molnár-színművek szokott furcaságai, a kiabáló hatás-eszközök, csudás elem, ördög, pokol, — itt valóságos lomtári zsúfoltságban kerültek elénk. Mint a darab főmozgatója, az ördögi magister maga mondja a bűvös malomról: van itt minden! Van alvilág, van templom, ékszerüzlet, postahivatal, tőzsde, képviselőválasztás, házasságtörés, párbaj, van koporsó, törvénytéki tárgyalás, van Monte-Carlo, Párizs, gyilkossági kísérlet, nyaktiló, rakott káposzta, szóval minden, — csak egy nincs: mondanivaló nincsen. Mert azért a kis gondolatért, ami az egészről kibuggyan, bizony kár volt ekkora apparátust megmozgatni. Ha Goethe vagy Madách súlyos eszméihez a vallás és mitológia minden eszköze társul kívánczik, ha E. T. A. Hoffmann vagy Vörösmarty a maguk szárnyaló képzeletével földöntúli világba ragadnak, ezt megértem, és készséggel követem őket, mert velük fáradni ilyen messzeségbe éppen nem hiábavaló. De mit szóljunk Molnár Ferenc vakmerőségeihez, akinek gondolatai helyett csak ötletei vannak, s akinek fantáziája úgy aránylik a nagy romantikusok képzeletéhez, mint az Ezeregyéjszaka csodáihoz a városligeti vurstli látványosságai. Nem, és igazán nem az a bizonyos „szent örü-

let", amelynek révületében „a költő szeme földről az égre, égből a földre villan“, hanem valami nagyon is profán okosság, amely a háború utáni ízlése-fogyott közönségnek zsebére pislog. Ennek a kedvéért kellene a ríktó látványosságok, az a sok gyerekes furcsaság, azok az operettszerű kiszólások, és az a kávéházi viccelődés a nőről, — no, de hogy azután a komolyabb elemek is meg legyenek elégedve, az író nagy kinnal belecsavar egy-két ideának látszó eszmecseppet, fölkeveri klasszikus reminiscenciákkal (miközben még Dantéból sem áttal kegyetlenül idézni), de a hozzáértő közönséget elámítani mégsem tudja, ez nagyon is megérzi, hogy a klasszikus céger alatt zavaros vinkót mérnek.

Hogy a meséje mi a darabnak? Igen röviden elmondható. Az ördögök magistere olyan csodálatos malmot talál föl, mely egy óra alatt a legerényesebb halandóból is gazembert csinál. Gépe hatását egy jószívű erdészen, aki nagyon szereti feleségét és ennek főztjét, a rakott káposztát, mingyárt be is mutatja, még pedig az alvilág királyának jelenlétében. A pokol fejedelme a nézőközönség sorfala között vonul be a zenekari ülőhelyekre, s onnan nézi végig velünk együtt a mutatványt. A vörös malomba behajítják a szegény erdészt, és most lejátszódik egy, a legsilányabb mozdiramokra emlékeztető história, amelyben a csábító főszerepet a magistertől készített Mima nevű bábu játssza. Ennek a szerzőtől démoninak tervezett asszonyinak (valójában pedig nagyon is terézvárosi ízű kacér kis nőskének) sikerül a férfit erkölcsileg és anyagilag tönkretennie, hiába jelenik meg előtte többször hű és szelid felesége egész odaadó vonzalmával és — rakott káposztájával. Ez a színes változatosságúnak elgondolt, alapjában nagyon is ízléstele nélkül halmozott képsorozat tenné a darab fővarázsát. Végül is azonban a sülyyedés legmélyebb pontján mégis megszólal az erdész szíve, feltámad benne az emberiesség, s az ördögi magister felsül, gépe elromlik, az alvilág fejedelme otthagyja, a szegény megkínzott ember pedig — fölébred, s visszatér feleségéhez és — igen kérem — a rakott káposztához. — Ez a mesevázlat halvány fogalmat sem tud adni arról a zagyva-

ságról, ami a darabban előttünk leperreg, s aminek összevisszaságánál csak unalmassága nagyobb. S ami igazán és mélyen sajnálatos, még azt sem látjuk itt-ott felvillanni, ami pedig Molnár Ferenc tehetségének kétségtelenül legértékesebb eleme: még azok a kacagtató ötletek sem szíporakznak, még azok a kis pillanatfölvételszerű megfigyelések sem mulattatnak, aminők eddigi színpadi műveiben mégis csak előfordultak, s amik apró kis jeleneteit, rajzait olyan kedvesekké teszik.

Niniesen ennek a darabnak egyéb érdeme, mint hogy a színháznak alkalmat adott eredeti és ötletes sceneriára, hogy a színpad berendezése és megvilágítása tekintetében sok érdekes újsággal találkozunk, de kérdés, hogy érdemes volt-e *tant de bruit pour un — plat de chou*. A színészek összevágóan, pergően dolgoznak, de fájdalmas volt a tehetséges Darvas Lilit ilyen pusztán produkcióban kimerülő szerepben látni. Ezek az olcsó, reklámozó, hatás vadászó jelenetek aligha fogják őt színészi pályáján az igazi, a magasabb művészet irányába emelni. Egyébként azt a bizonyos, már egyszer említett technikai fogyatkozását, hogy lélegzetvétele nagyon is hallható, ezúttal súlyosbodni éreztük. Olyan helyeken is, ahol nincs indokolva és bizonyosan akaratlanul is, lélegzése néha már a zihálásig, szinte hörgésig fokozódik. Lehetetlen, hogy erre a színháznál ne figyelmeztessék, s még lehetetlenebb, hogy ezen ne tudna segíteni. Gellért (az ördög-magister) szapora és tiszta beszédű, igen ügyes színész. A három főszereplő közül Somlai (az erdész) volt a legkevésbé jó. Modorában van valami hanyag és hanyaveti, mintha kegy volna részéről a játék, s mintha a nagyobb indulatot kívánó jeleneteibe erőszakkal kellene magát belelovalnia.

A darabról szóló kritika ezúttal még a Molnárhoz közelálló bírálók részéről is mentes volt az agyondícsérestől. Persze a nagyrabecsüzt ideállal kelletnél keztyűsebb kézzel bántak, de soraik között meghökkenést és hidegséget lehetett olvasni.

Galamb Sándor.

Két német dráma. Már közel tíz éve, hogy a nagy háború megváltoztatta a világ képét. Csak a világ-